

This file was downloaded from the institutional repository AURA – <http://brage.bibsys.no/uia>

Kontemplativ, handlingsrettet spiritualitet - Stille stund og ledelse i
Oxfordbevegelsen belyst ved nedtegnelser fra Erling Wikborg

Helje Kringlebotn Sødal

This is the author's version of an article published in the journal:

Teologisk Tidsskrift, 2014, 3(4), 431-450

HELJE KRINGLEBOTN SØDAL

F. 1962. Ph.d. Professor ved

Universitetet i Agder

Helje.k.sodal@uia.no

Sammendrag

Kontemplasjon og tro på Guds ledelse fikk en særegen utforming i den internasjonale, økumeniske vekkellesbevegelsen Oxford(gruppe)bevegelsen, som hadde stor utbredelse i mellomkrigstiden. Her var kontemplasjonen, kalt stille stund, utpreget intensjons- og handlingsfokuseret og innrettet mot å få klarhet over og realisere Guds ledelse. Artikkelen drøfter stille stund og ledelse slik dette ble forkynt og praktisert i Oxfordbevegelsen, og setter fenomenene inn i en kristendomshistorisk kontekst. De konkretiseres gjennom stille stundnedtegnelser fra bevegelsens norsk leder, Erling Wikborg.

Nøkkelord: Oxfordbevegelsen, spiritualitet, stille stund, ledelse, kontemplasjon, Erling Wikborg

Abstract

Contemplation and belief in guidance from God had a distinct design in the international ecumenical revival the Oxford Group which gained great support in the interwar period. In this movement, contemplation, called *quiet time*, was focused on intention and action in order to grasp and carry out God's *guidance*. The article examines teaching about and practice of *quiet time* and *guidance* in the Oxford Group and shows how these phenomena relate to a broader historical context within Christianity. Notes made by the Norwegian leader of the movement, Erling Wikborg, are used as examples.

Key Words: The Oxford Group Movement, spirituality, quiet time, guidance, contemplation, Erling Wikborg

Kontemplativ, handlingsrettet spiritualitet

Stille stund og ledelse i Oxfordbevegelsen belyst ved nedtegnelser fra Erling Wikborg

Kontemplativ spiritualitet¹ og handlingsrettet spiritualitet dreier seg i utgangspunktet om forskjellige former for trosliv og fokuserer henholdsvis på indre, åndelig aktivitet og etisk forpliktende sosialt liv. Oxfordbevegelsen kombinerte dem på en måte som fortonte seg ny og offensiv da den kom til Norge i mellomkrigstiden. Her ble kontemplanjonen omtalt med en velkjent term for individuelt, kristent andaktsliv, *stille stund* (*quiet time*)², og den ble ansett som en forutsetning for å få *ledelse* (*guidance*) av Gud. Ifølge Oxfordbevegelsen var individets så vel som nasjonenes og verdens fremtid avhengig av ledelse for å unngå kriser, revolusjon og krig. Derfor var kontemplanjon ikke bare anbefalt, men obligatorisk for *gruffefolk*, som bevegelsens tilhengere ble kalt. De ble også oppfordret til å skrive ned tankene sine i en såkalt *stille stund-bok*.

Artikkelen analyserer stille stund og ledelse slik dette ble forkynt og praktisert i Oxfordbevegelsen. Disse fenomenene er lite drøftet i litteraturen om bevegelsen, men står sentralt i dens offisielle lære³ og utgjør et originalt innslag i kristen spiritualitet. I denne artikkelen blir de belyst ved en kilde som tidligere forskning ikke har vært oppmerksom på, nedtegnelser etter bevegelsens norske leder, Erling Wikborg (1894–1992). Familien har tatt vare på en del av notatene hans,⁴ og tilgang til ti stille stund-bøker for perioden 1935–45 gjør det nå mulig å få kunnskap om praktisering av stille stund og tanker om ledelse på individnivå. Samtidig må det presiseres at Wikborg var en leder, og at dette kan ha preget nedtegnelsene. Det er sannsynlig at han skrev forholdsvis mye om bevegelsens virksomhet og strategi, og at ordinære gruppefolk var mer opptatt av personlige utfordringer og svakheter, hverdagslige forhold og nært forestående hendelser, men jeg har ikke materiale som åpner for komparasjon.

Artikkelen har tre problemstillinger: For det første spør jeg hvordan stille stund og ledelse ble forstått og forkynt i Oxfordbevegelsen, og plasserer dem i en kristendomshistorisk kontekst. Dernest undersøker jeg hvordan tanker om stille stund og ledelse kommer til uttrykk i nedtegnelser fra Wikborg. Så vurderer jeg om disse notatene gir nye opplysninger om hendelser i Oxfordbevegelsens historie i Norge. Funnene og betydningen av dem drøftes avslutningsvis, men først en kort presentasjon av bevegelsen og dens nasjonale leder, og en drøfting av kilder og kildebruk.

Oxfordbevegelsen og Erling Wikborg

Oxfordbevegelsen var en økumenisk vekkelsesbevegelse som oppsto i amerikanske studentmiljøer etter første verdenskrig, og som raskt spredde seg til flere befolkningssegment og verdensdeler.⁵ Den var grunnlagt og ledet av presten Frank N.D. Buchman (1878–1961) og hadde hovedsete i England da den ble introdusert i Norge gjennom et såkalt *houseparty*⁶ på Høsbjør hotel i Brumunddal høsten 1934. Oxfordbevegelsen var tidstypisk og må forstås ut fra sin historiske kontekst med fremveksten av totalitære ideologier og regimer, revolusjon og krigsfare, sosial uro og kulturkonflikter, samt teologisk splittelse mellom liberale og

konservative fraksjoner i kristne kretser.⁷ Verden og individet måtte reddes fra kaos og undergang, hevdet Buchman og lanserte personlig vekkelse i verdensomspennende format som eneste alternativ. Strategien han utmeislet for å oppnå dette, hadde flere atypisk trekk for en vekkelse: Oxfordbevegelsen henvendte seg av effektivitetsmessige grunner til samfunnseliten først og brukte blant annet hoteller, kurbad, kinoer og teatre som vekkelseslokaler. Nye former for vekkelsesmøter ble lansert, og vekkelsespråket var utradisjonelt, sekulært og angloamerikansk. Bevegelsen organiserte seg delvis korporativt, den hadde et maskulint preg og var påvirket av forestillinger om «muscular Christianity» fra USA og England.⁸ Forkynnelsen hadde etiske, dennesidige og liberalteologiske trekk. Oxfordbevegelsen hadde også et samfunnsprogram som gikk ut på å gjenkristne kultur- og samfunnslivet og oppfordret de vakte til å delta på slike arenaer istedenfor å forskanse seg i vekkelsesfellesskapet.

Oxfordbevegelsen fikk bredt nedslag i Norge i siste halvdel av 1930-årene, slik jeg har redegjort for i monografien *Norge i brann: Oxfordbevegelsen 1935–40* (2013). Mange samfunnstopper fikk et kristent gjennombrudd gjennom den, blant andre høyesterettsadvokat Erling Wikborg. Siden han ble vakt på et oxfordmøte høsten 1934, fungerte han i praksis som bevegelsens norske leder frem til den offentlige virksomheten ble innstilt under okkupasjonen. Bevegelsen hadde likevel ingen formelle lederverv, all den tid den ikke organiserte seg fast. Etter andre verdenskrig trappet Wikborg ned sitt arbeid i Oxfordbevegelsen, som da het Moralsk opprustning/MRA. Han ble valgt inn på Stortinget for Kristelig Folkeparti i 1945 og var deretter stortingsrepresentant i 12 år, partileder og parlamentarisk leder for samme parti i 1950-årene, og utenriksminister i John Lyngs regjering i 1963.⁹ Wikborg møtte i FN's generalforsamling i en årrekke, var medlem av Nordisk Råd (1954–61), fast medlem av Stortingets Nobelkomité (1965 og 1967–70) og hadde flere andre nasjonale og internasjonale verv. Han var en av KrFs fremste politikere i etterkrigstiden og bidro til å utvikle en helhetlig politikk for partiet.

Kilder, kildebruk og kildekritikk

I tillegg til forskningslitteratur om Oxfordbevegelsen og internskrifter er artikkelen basert på en nærlesing av ti håndskrevne og upaginerte notisbøker som Wikborg skrev i årene 1935–45. De utgjør en liten del av nedtegnelsene hans fra stille stund i dette tidsrommet, men er et tilstrekkelig materiale for å besvare artikkelens problemstillinger. De fleste nedtegnelsene er udaterte. Enkelte steder er håndskriften uklar og uleselig, i andre tilfeller er navn og ord forkortet og notatene så stikkordspregede at de er vanskelig å tyde dem. De fleste er imidlertid godt lesbare, sammenhengende og etter forholdene fyldige. Siden Wikborg kommenterer hendelser som ellers er datert, og siden enkelte datoer forekommer, er det mulig å årstallsfeste og i noen tilfeller også årstidsfeste hver av notisbøkene, slik senere sitater vil vise.

Wikborgs stille stund-bøker er en unik, men utfordrende kilde. Nedtegnelsene kommer så tett på hverdagslivet til en av bevegelsens tilhengere som det er mulig å gjøre ved hjelp av skriftlige kilder i ettertid. De viser også hva en leder i bevegelsen tenkte om guddommelig ledelse. Notatene er gjort uten tanke på at de skulle leses av andre, og de er presumptivt mer ufiltrerte og åpne enn annet privat materiale, som for eksempel brev. Det er rimelig tro at Wikborg verken så behov for å beskytte seg selv eller andre da han skrev, eller at han hadde

motiver for å fremstille seg, andre eller bevegelsen mer negativt eller positivt enn han faktisk mente de og den var. Et tradisjonelt metodeproblem knyttet til privat kildemateriale som selvbiografier, brev og intervjuer der forfatteren registrerer seg selv,¹⁰ er dermed mindre utfordrende i analysen av dette materialet. Jeg antar at Oxfordbevegelsens prinsipp om *absolutt ærlighet* er illustrert særlig godt gjennom slike notater nettopp fordi de er så private. Samtidig er Wikborgs egenvurderinger og oppfatninger av andre og bevegelsen selvsagt subjektive, og kilden blir ikke brukt til å bedømme rimeligheten i refleksjonene, eller om Wikborg gjorde det han skrev at han hadde bestemt seg for som følge av Guds ledelse.

Det intime og ubeskyttede ved kildens beskaffenhet skaper forskningsetiske utfordringer knyttet til personvern. Kildebruken er derfor avtalt med Wikborgs familie, som har stilt de ti notatbøkene til disposisjon for undertegnede. Dette innebærer at nedtegnelsene skal belyse kristendomshistorisk relevante forhold om spiritualitet og Oxfordbevegelsen, men ikke private forhold knyttet til for eksempel Wikborgs helse, ekteskap, familieliv og økonomi. Kilden brukes heller ikke til å røpe fortrolige betroelser til Wikborg fra andre. Hovedhensikten er å vise hvordan tro på Guds ledelse kunne bli forstått av og utvikle seg hos ett individ og eventuelt avdekke ny kunnskap om bevegelsen. Kilden anvendes i samsvar med velkjente lokalhistoriske prinsipper om å bruke lokale hendelser og personer for å gi historien liv, for å få kunnskap om mennesker på individnivå i deres eget hverdagsmiljø, og for eventuelt å kunne sammenligne «lokal empiri» med annet materiale som dette kan belyse.¹¹ En slik idiografisk tilnærming er spesielt berettiget i beskrivelsen og fortolkningen av spiritualiteten i en vekkelsesbevegelse som var så individfokusert som Oxfordbevegelsen. Buchman presenterte i kortform programmet for vekkelsen slik: «One man changed. A million changed. A nation changed».¹² En annen mye brukt parole i bevegelsen lød: «World Changing through Life-Changing». Med andre ord: (samfunns)endring måtte begynne nedenfra, med den enkelte. Følgelig var det avgjørende viktig at alle hadde stille stund og sto under Guds ledelse. Da blir det også relevant å gå til individet for å konkretisere og fortolke sider ved dette.

Et riss av Oxfordbevegelsens spiritualitet

Oxfordbevegelsens forkynte spiritualitet var ekstrovert, intensjonsfokusert og kognitivt orientert, slik det kommer frem i avsnittet om bevegelsens skrifter og Buchmans taler nedenfor. Idealet var å leve et vitalt, usentimentalt og effektivt kristenliv – å realisere såkalt «praktisk kristendom» til forskjell fra abstrakt, teoretisk eller følelsespreget kristendom.¹³ Det som særlig kjennetegnet den faktiske spiritualiteten til gruppefolk, var at de søkte Guds konkrete ledelse gjennom stille stund individuelt og kollektivt, og at de praktiserte en tosidig bekjennelsehandling kalt *deling* (*sharing*). Individet burde, som sagt, skrive ned refleksjoner og det de oppfattet som ledelse i sin personlige stille stund. «Det svakeste blekk er sterkere enn den sterkeste hukommelse», lød et av bevegelsens mange slagord.¹⁴ Felles stille stund i familien eller i *gruppen* og *teamet*, som var internbetegnelser for troskollektivet, munnet gjerne ut i gjensidig deling om hverdagslige ting. Dette er lite påaktet i litteraturen om Oxfordbevegelsen, som legger størst vekt på deling som en bekjennelsehandling der både den som bekjente, og konfidenten fortalte om egne feiltrinn, og der begge parter bidro med egne erfaringer og synspunkter for å hjelpe hverandre fremover.¹⁵ Gjensidigheten i delingen

og det at absolusjon ikke inngikk, skiller den fra botens sakrament i katolsk tro og skriftemålet i lutherske sammenhenger. Det er uansett vanskelig å konkretisere innholdet i delingen fordi dette var fortrolige sjelesorgsamtaler. Oxfordbevegelsen lærte videre at ledelse kunne skje gjennom innfall eller innskytelser, *hunches*, men det finnes også få kilder til dette.¹⁶ Etablerte uttrykksformer i kristen spiritualitet som sang, musikalske innslag, bruk av artefakter og fysiske ritualer hadde liten plass i Oxfordbevegelsen. Sang forekom på noen samlinger, men ikke fast.¹⁷

Buchmans personlige eksempel hadde høy status i Oxfordbevegelsen og ble brukt normativt. Garth Lean, Buchmans grundigste biograf, hevder at Buchman tidlig begynte med stille stund og fortsatte med dette livet ut. Det dreide seg om minst en time om morgenen, helst fra kl. 06.¹⁸ Ledelse har også en fremskutt plass i biografien, som formidler hvordan Buchman nærmest kontinuerlig opplevde å bli ledet i mellommenneskelige relasjoner og i utviklingen av bevegelsen. En annen kilde hevder at Buchman i løpet av én dag fikk 20–25 konkrete tilfeller av ledelse.¹⁹ Dette gir assosiasjoner til *hunches*, men kilden sier ikke hva disse tilfellene dreide seg om. Buchmans syn på ledelse kommer poengtert frem i følgende utsagn: «[...] any person who is not living under God's guidance is no Christian.»²⁰ Konteksten viser at han mente det gjaldt for spesifikke handlingsvalg. Her dreide det seg om deltagelse på et houseparty, og Buchman uttalte seg på en måte som formidler at det var en kristenplikt å få direkte ledelse i konkrete valgsituasjoner som dette.

Røtter til stille stund og ledelse i Oxfordbevegelsen

Oxfordbevegelsens spiritualitet fortøner seg som original, men Buchman hadde ikke utformet bestanddelene i den selv. Han var eklektisk kreativ og sensitiv for trender i tiden, og han ble inspirert av flere kristne tradisjoner og enkeltpersoner.²¹ Buchman var original i den forstand at han bearbeidet og sammenkoblet kjente fenomener og praksiser og ga dem nye og mer sekulariserte betegnelser. Eksemplet om deling ovenfor viser at Buchman videreutviklet skriftemålet og omtalte det med et dagligdags ord.

Forkynnelse om og praktisering av stille stund og Guds ledelse lå i tiden, særlig i anglo-amerikansk, protestantisk og evangelikal vekkelseskristendom, som Buchman utgikk fra. Masseevangelister som Charels Spurgeon (1834–1892), John W. Chapman (1859–1918) og Dwight L. Moody (1837–1899) hadde understreket betydningen av daglig fellesskap med Gud i prekener og utgitt skrifter til dette bruk.²² Her blir stille stund forstått som et individuelt fenomen, men Buchman utviklet en parallell, kollektiv forståelse. Ifølge ham burde stille stund også foregå på gruppesamlinger og større møter. Dette kan tolkes som inspirasjon fra kvekernes «stille andakt» og forestillingen om Guds meddelelse til de troende individuelt og kollektivt gjennom «det indre lys».²³ Den som hadde størst direkte påvirkning på Buchman og bevegelsens spiritualitet, var likevel teologiprofessor ved Yale, Henry B. Wright (1877–1923) med skriftet *The Will of God and a Man's Lifework* (1909).²⁴ Wrights populære bok var utformet som et 175-dagers studieopplegg. Selv om uttrykket «stille stund» ikke finnes i boken, er den tilpasset en individuell kontemplasjon, og tittelen indikerer at den handler om å søke ledelse fra Gud. Selv hadde Wright daglig en halv times «morning watch» (stille stund).²⁵ Wright skriver at Gud har en detaljert plan for alle kristne, og at de kan få kjennskap til den ved å følge bokens anvisninger.²⁶ Fire «absolutter» – absolutt ærlighet, renhet,

uselviskhet og kjærlighet – ble senere Oxfordbevegelsens læremessige kjerne, men er opprinnelig formulert i dette skriftet. Ifølge Wright er Guds vilje alltid i samsvar med disse moralske standardene, som enhver tanke om guddommelig ledelse bør prøves mot. Wright mente at menneskene ikke primært lærer Guds vilje å kjenne gjennom de fem fysiske sansene og forstanden, men gjennom «the organ of Spiritual apprehension, the human will».²⁷ En lignende forestilling om viljens betydning for ledelse ble karakteristisk for Oxfordbevegelsen. Forkynnelse om og praktisering av daglig, individuell kontemplasjon sto også sentralt i flere kristne miljøer i Norge tidlig på 1900-tallet. Det var god grobunn for Buchmans tanker om dette i deler av norsk kristenliv da han kom til landet i 1934.²⁸

Ledelse og stille stund i oxfordskrifter, i Buchmans taler og på oxfordmøter

Heftet *Principles of the Group* gir den tidligste skriftlige redegjørelsen for Oxfordbevegelsens lære og praksis. Det ble skrevet i 1923 av den amerikanske teologen Sherwood Sunderland, Buchmans første fulltidsarbeider.²⁹ Her er ledelse det første av i alt sju prinsipper: «By ‘guidance’ is meant communion – communion with our Father, the living God. ‘Listening to God’, ‘two-way prayer’, ‘thinking God’s thoughts after him’, are all phrases often used in speaking of this experience ... Guidance is simply the experience of God flooding into a man’s life, to give him direction and power.»³⁰ Samme sted refererer Sunderland indirekte til stille stund med formuleringen om at de som vil erfare ledelse, må disiplinere seg for å høre Guds «still small voice». Ledelse står også sentralt i Arthur J. Russells *For Sinners Only*. Den utkom i 1933 og ble det internasjonalt mest utbredte skriftet om Oxfordbevegelsen i mellomkrigstiden. I 1934 kom boken ut på norsk, oversatt av gruppefolkene Aadel og Stephan Tschudi.³¹

Talesamlingen *Remaking the World* (1947) er det eneste publiserte skriftet fra Buchmans hånd.³² Her tematiserer han ledelse i samtlige taler og gir det større plass enn andre momentet fra Oxfordbevegelsens spiritualitet. I 1935 sa Buchman: «Divine guidance must become the normal experience of ordinary men and women. Any man can pick up divine messages if he will put his receiving in order. Definite, accurate, adequate information can come from the Mind of God to the minds of men. This is normal prayer.»³³ Det fremgår ikke tydelig hva «receiving» refererte til, men sitatet viser til bønn, underforstått i stille stund. Buchman talte også om ledelsens kollektive side og anbefalte dette som politisk prinsipp: «It is a forgotten factor in world politics today – listening to guidance ... Think what God can do through the influence of the millions who are being reached through this message of God-control».³⁴ Nasjonene representert ved politikerne burde stille seg under Guds ledelse. «Guidance or guns», proklamerte han spissformulert i 1938 og siktet til at en storkrig bare kunne unngås hvis mennesker og nasjoner ble ledet av Gud.³⁵ Noen ganger understrekte Buchman at gruppene måtte la seg lede kollektivt: «No one can be wholly God-controlled who works alone. It is to a group of willing men and women that God speaks most clearly.»³⁶ Buchman understrekte også at ledelsen burde skrives ned: «Anyone can hear the words of the Lord. It is only necessary to obey the rules. The first rule is that we listen honestly for everything that may come – and if we are wise we write it down.»³⁷ Dedikerte gruppefolk hadde følgelig en stille stund-bok, og den var eneste faste artefakt i bevegelsens spiritualitet.

Da Oxfordbevegelsen kom til Norge i 1934, introduserte Buchman umiddelbart stille stund på housepartyer og andre samlinger. Under vekkelleskampanjen i Oslo i november 1934 ble for eksempel stormøtene i Calmeyergatens misjonshus avsluttet med felles stille stund, og dagspressen slo dette opp som nytt og påfallende.³⁸ Fængselsprest Rolf Selvig sluttet seg til Oxfordbevegelsen og omtalte i *Tidens Tegn* 3. november 1934 stille stund som gruppefolks «private trådløse forbindelse som naturlig knytter kontakten til Gud så vi uten vanskeligheter får vite Guds vilje og plan med vårt liv». Selvig assosierte stille stund og ledelse med telegrafiens ordrette gjengivelse av avsenders budskap. Det var ikke rom for usikkerhet om innholdet, som «uten vanskeligheter» kunne formidles til alle som ønsket det.

Kjernen i Oxfordbevegelsens spiritualitet dreide seg altså om å søke ledelse forstått som Guds umiddelbare og detaljerte anvisninger for dagliglivet. Dessuten skulle gruppefolk søke ledelse for bevegelsens strategi og virksomhet. På individnivå kom ledelsen oftest i den daglige stille stund. Den kom også til grupper og team som var samlet mer sporadisk, og noen familier fungerte også som troskollektiv med felles stille stund. Ideelt sett skulle dessuten nasjonene søke ledelse gjennom politikere som hadde stille stund, men dette er vagt omtalt i oxfordskriftene. Når ledelsen kom kollektivt, ble den uansett formidlet gjennom enkeltmennesket.

Kritikk

Oxfordbevegelsen ble kritisert for synet på ledelse og stille stund. I England raljerte den anglikanske lekkvinnen Marjorie Harrison over den konkrete forståelsen av dette i en bok som også utkom på norsk.³⁹ Forestillingen om ledelse utartet til infantil kretsing om banale livssituasjoner, skrev hun: «Hvorfor skal man storme Himmels borg for å få vite om man skal kjøpe sigaretter, eller ta 10 eller 11-toget hjem ... eller gjøre Gud ansvarlig for våre slips og for hvad vi velger å spise til lunsj, biff eller kalvekotlett!» I Norge etterlyste Ludvig Hope fra Kinamissionsforbundet rituell spiritualitet med salmesang, bønn, bibel-lesing og andre faste rammer for møtene. Kristne burde forholde seg til Bibelen alene, «stille stunder med Gud i ordet og i bønn», ikke «sitja stille med papir og blyant for å få veta Guds vilje med sitt liv».⁴⁰ Adolf Bjerkreim fra samme organisasjon advarte mot loviskhet og mot at notisboken kunne fortrenge Bibelen. Han var også redd for sammenblanding av menneskelige tanker og Guds vilje, og for at Oxfordbevegelsen åpnet for «en slags østerlandsk mystikk».⁴¹ Slik kritikk er interessant fordi den får frem at også kritikere av bevegelsen oppfattet ledelse og stille stund som hovedmomenter i dens spiritualitet, men den er lite treffende for Wikborgs vedkommende.

Stille stund og ledelse i nedtegnelser fra Wikborg

Wikborgs notisbøker viser at han internaliserte Oxfordbevegelsens syn på stille stund og ledelse. Dette fremstår som faste innslag i og sentrum for troslivet hans i de tidsrommene notatbøkene dekker. Kort oppsummert består de ti bøkene av selvrefleksjoner, selvformaninger, tanker om bevegelsens arbeid og hans egen plass i dette, huskelister over ulike gjøremål, notater fra møter, navnelister (med og uten etternavn) og navn på mennesker han har ledelse til å følge opp eller invitere til housepartyer og øvrige samlinger. I det følgende omtales bare nedtegnelser om enkeltpersoner som er kjent som gruppefolk fra andre kilder.

Tanker om stille stund

Stille stund var en integrert del av Wikborgs spiritualitet: «Den st.st. må gå foran alt. Den er selve grunnlaget for dagen. Jeg står og faller med den», skriver han (1936), men strever med å avsette tid. I boken med flest datoer (1940), gjorde Wikborg nedtegnelser annenhver dag eller sjeldnere. I 1936 skriver han selvkritisk: «Min st.st. er ikke lang nok» og bebreider seg for å be om kvelden når han er trett. «Farlig å korte av på ss. og ta det overlang med deling», kommenterer han senere i samme bok. «Ikke slappe av med ss. når jeg er på Hvaler [familiens sommersted]», noterer han i august 1945. I praksis fulgte Wikborg neppe konsekvent Buchmans forkynnelse og personlige forbilde om stille stund hver morgen, enten det hang sammen med praktiske forhold, eller med at han ikke regnet Buchman som en ubetinget religiøs autoritet. Wikborg nevner oftere norske gruppefolk som inspirasjonskilder enn verdenslederen. I det hele refererer få nedtegnelser til ytre autoriteter, men Wikborg driver streng selvjustis.

Wikborg hadde stille stund sammen med andre, særlig med kona Dagny. Ut fra de ti notatbøkene virker dette som en rimelig fast del av samlivet deres: «D. og jeg må få skikk på vår st.st. ellers blir fellesskapet overflatisk», skriver han sommeren 1937. «D. og jeg holder ss. om alt vi ikke straks er enige om», noterer han ved årsskiftet 1937/38. Videre skriver han at stille stund er viktig for gruppefolk når de er sammen: «Ta en st.st. med de andre på kontoret [bevegelsens administrasjonslokale] i em. [ettermiddag]» (sommeren 1937). Dette sitatet refererer til felles stille stund for de norske lederne, som var Fredrik Ramm, Eiliv Skard, Sten Bugge og Sigmund Mowinckel og ham selv. En annen nedtegnelse tyder likevel på at Wikborg var kritisk til sider ved kollektiv stille stund fordi deltagerne kunne fortelle «konkrete historier» og ha for enkle svar på «smålurvete ting. Hva oppgjør kan føre til». Mot dette skriver han: «Sentimentale historier må vi være forsiktige med. Ikke gi de sentimentale detaljer om man kan slippe» (august 1937). Her har Wikborg fått ledelse til å slå ned på usunne bekjennelser i forlengelsen av felles stille stund.

Tanker om ledelse

«Gud har en plan ... i enhver situasjon har Gud en løsning, i ekteskapet, i forretningen. Gruppens [Oxfordbevegelsens] store ansvar er å bringe dette frem for menneskene», skriver Wikborg i en nedtegnelse som poengtert formidler at han regnet ledelse som et kardinalpunkt i eget liv og bevegelsens virksomhet (romjulen 1937). Wikborg forbinder tidlig ledelse og deling, som på første side i den første av de ti notisbøkene: «... alle planer [må] samdeles under ledelse med dem man får for seg», skriver han der (1935). Setningen formidler flere relasjonelle aspekter ved ledelsen. Den gikk ofte ut på gode gjerninger mot eller verving av medmennesker, «dem man får for seg». Nedtegnelsen formidler også tro på at organisatorisk virksomhet måtte bringes under Guds ledelse, enten det dreide seg om strategiutvikling, arbeid i lokale grupper eller individuelle anliggender, og at den burde *checkes* (term for intern kvalitetssikring) av gruppefolk som kunne kontrollere at ledelsen ikke stred mot det bevegelsen sto for. Ledelse skulle styre individ som troskollektiv, men det siste var avhengig av det første. Wikborg spør selvransakende: «Er mitt liv helt åpent for Gud? Noen del som jeg ikke søker ledelse for – » Han svarer ikke denne dagen, men skriver senere ofte om personlighetstrekk som han mener blokkerer for egen ledelse og bevegelsens arbeid. Ifølge

Buchman var individuelle problemer gjerne knyttet til «sex and money»,⁴² og det er tydelig at Wikborg mente dette representerte utfordringer i eget liv: «Jeg vil være helt overgitt på de to store punktene – sex and money. Jeg vil at Gud skal lede meg i alle ting» (1937). Han tematiserer sjelden det første, men skriver flere ganger om ledelse i økonomiske forhold når det dreier seg om større investeringer.

Wikborg reflekterer over muligheten til å feiltolke ledelsen, og avsnittet ovenfor brakte inn deling som en kontrollmekanisme. Dessuten mente Wikborg i pakt med bevegelsens offisielle standpunkt at ledelsen måtte konfronteres med absoluttene: «Checking av ledelse. Prøve dem på de fire [absoluttene]» (sensommeren 1937). Ellers minner han seg selv om at ledelse ikke må forveksles med manipulering av andre: «Ikke lede men være ledet», og «Ikke hva andre kan gjøre[,] men hva jeg kan», skriver han (1936; høsten 1937). Notatene om ledelse er gjennomgående positivt vinklet: «Den som virkelig tror på Kristus[,] må være en ukuelig optimist: Gud vil gi meg den hvile, avklaring og ledelse i mitt daglige liv som jeg trenger. Det vil lykkes. Jeg må bare være lydige dag for dag. Jeg vil få all den kraft jeg trenger... », skriver Wikborg i desember 1937.

Ifølge de ti notatbøkene søkte Wikborg særlig ledelse for dagliglivet hjemme, for sosiale relasjoner og for bevegelsens arbeid. Ledelse i konkrete samfunnsspørsmål og politikk får liten plass bortsett fra i siste hefte som er skrevet i tiden da Kristelig Folkeparti ble stiftet som landsdekkende parti. De fleste nedtegnelsene stammer fra tiden før Wikborgs partipolitisk aktive periode, men er likevel gjort i en politisk spent tid. I ettertid kan det fortone seg som et paradoks at Wikborg skrev så vidt lite om politikk når Oxfordbevegelsen oppfordret til kultur- og samfunnsengasjement. På den andre siden inntok bevegelsen ikke partipolitisk standpunkt og tok heller ikke stilling til kontroversielle enkeltsaker, og den norske lederen virker tilsvarende politisk vag i størstedelen av disse nedtegnelsene. Men Wikborg tar tydelig avstand fra nazismen og kommunismen og viser stigende interesse for arbeiderklassen i nedtegnelser etter 1938.

På hjemmebane

«Hjemmet er min livsforvandlingsbasis», skriver Wikborg i 1935. Alt som angikk familieliv og ekteskap måtte legges under Guds ledelse. Hva dette gikk ut på, er av privat karakter og blir ikke omtalt ut over ett påfallende trekk som henger sammen med absoluttet om uselvishet. Wikborg søker konsekvent ledelse for hvordan han selv kan bidra til forbedring. Han kretser om eget ansvar og egne muligheter for å gjøre noe positivt og stoler på at stille stund og ledelse skal løse utfordringer: «Fullt fellessk. med Dagny gj. felles st.st. daglig og regelm. vil løse alle vanskeligheter mellom D. og mig» (sommeren 1937). Wikborg brukte knapt stille stund-boken som ventil for frustrasjon over andre, men utfordrer seg selv: «Innerst i mig selv begynner det. Kan jeg ikke få skikk på det gale i mig selv[,] har jeg intet jeg skulde ha sagt samfundet» (høsten 1937). Det samme gjaldt hjemme.

Sosiale relasjoner

Oxfordbevegelsen ga Wikborg et nytt sosialt nettverk som han fikk ledelse til å følge opp. Dessuten skulle han pleie kontakter fra næringslivet, advokater og politikere og følte ledelse til å sette dem i forbindelse med Oxfordbevegelsen og utfordre dem til et personlig kristent

gjennombrudd. Formuleringer som «skrive NN», «ringe NN», «tale med NN», «gå og besøk NN», «be meget for NN», og «NN må jeg ikke glemme» går igjen, eller mer konkret: «Ordne en kveld med NN. Tale med ham om det på onsdag. Vise ham den kjærlighet som opdrar, som styrker, som vil det for han som er det beste. ... Få ham hit så han ikke smetter utenom» (1936). Notisbøkene navngir mange som Wikborg tok seg av – åndelig, sosialt eller økonomisk, i kortere eller lengre perioder. Flertallet er menn, men Wikborg nevner også mange kvinner. I den første boken er det særlig Ronald Fangen han kjenner ledelse for. Wikborg og Fangen ble nære venner da de ble med i bevegelsen. Vennskapet besto selv om Fangen etter hvert trakk seg ut av Oxfordbevegelsen, og det varte til Fangens død i 1946. I perioden 1937–40 får Wikborg ledelse til å følge opp offiseren, forretningsmannen og legatstifteren Eivind Eckbo: «Jeg har et ansvar for Eckbo» (mars 1938). Av kjente gruppefolk utenom de nevnte nasjonale lederne skriver Wikborg i de ti bøkene om C.J. Hambro, den svenske forfatteren Sven Stolpe og hans kone Karin, og forfatteren Harry Blomberg, som også var svensk. Wikborg er blitt minnet om dem spesielt. I begynnelsen av okkupasjonen får han dessuten ledelse til å oppsøke Eivind Berggrav: «Kan jeg hjelpe Berggrav? Sikkert. ... Ubetinget riktig å søke ham», skriver Wikborg da og legger nøkternt til: «Også som jurist kan jeg være til nytte» (trolig mai 1940). Wikborg forteller at Berggrav og han utveksler synspunkter, men det er ikke kjent hva dette handlet om og resulterte i. Berggravs biografi kaster ikke lys over saken.⁴³

Oxfordbevegelsens arbeid

Tanker om ledelse for bevegelsens virksomhet trer gradvis tydeligere frem, noe som korrelerer med at Wikborg fikk større lederansvar. Den enkelthendelsen han skriver mest om, er arbeidet med å realisere en såkalt «nasjonalplan» for Norge. Det pågikk ifølge notisbøkene fra forsommeren 1937, og housepartyet på Modum 24.–30. august 1937 var et ledd i dette. Det samme gjaldt etableringen av en adresseliste over nøkkelpersoner i norsk samfunnsliv, spredningen av oxfordmagasinet *Tider skal komme* og en leir for unge menn på Røros. Wikborg søker ledelse om dette i mange stille stunder, og svarene ser også ut til å komme via ytre omstendigheter som signaler fra bevegelsen internasjonalt og den politiske utviklingen. «Nasjonalplanen» skal motvirke at nordmenn vil «lukke vinduene riktig godt til og trekke ned gardinene så vi intet ser og bare svakt hører uværet utenfor [fremveksten av totalitære ideologier, borgerkrigen i Spania?]", skriver Wikborg, men begynner med selvransakelse: «Vilde jeg gi mit liv for å forsvare Norge? Hvilke makter er det i dag som angriper landet? Hva er jeg villig til å gjøre i den saken?» (august 1937).

«Nasjonalplanen» fortøner seg som et resultat av at Wikborg ble ledet til å delta på et houseparty i Oxford sommeren 1937. Der skjønner han at «Norge er mitt ansvar – jeg har ikke vært villig til å se det. Omkostningene ved å se det» (sommeren 1937). Han reflekterer videre: «Hvad kan Norge gi verden? Hvis vi blir helt ledet av Gud[,] kan vi gi verden det største den hittil har sett. Ett folk, ett samfunn ledet av Gud. Det er målet. Vi kan nå det bare vi har tro nok.» Wikborg er glad for at han fulgte ledelsen og dro til England: «Er veldig takknemlig for disse dagene og for å se Norge på avstann [sic.]. Større sammenfatn. av opg. Riktig å reise. Der er ikke noe annet svar, kommunismens og nazi-idealene. Der skjer intet fundamental [sic.] forandring i det enkelte menn. ved dem. Gå videre med planen for de par

tusen. Virkelig orden i det. Politiske ledere. Få råmaterialet, adresser. Ungdomsfronten samle sine» (sommeren 1937). Her omtaler Wikborg for første gang i de ti stille stund-bøkene jeg har sett, kommunisme og nazisme som hovedutfordring for Oxfordbevegelsen. Begrunnelsen er at de kollektivistiske ideologiene ikke makter å forandre individene fordi de ikke kommer til roten av menneskehetens problem, synd. Nedtegnelsen referer også til planer for «de par tusen» – et nasjonalt kontaktnett han ville etablere. Housepartyet på Modum, som altså er et annet ledd i planen, får temaet «Nasjonal gjenreisning under Guds ledelse» og skal handle om kollektiv ledelse, «at lannet [sic.] kan bli styrt av Gud», men politiske aspekter ved dette er ikke omtalt. Den maskuline delen av «ungdomsfronten» samlet seg til leir på Røros under mottoet «Et kall til ansvar». Wikborg innser at «nasjonalplanen» er ambisiøs, men velger å stole på ledelsen: «Det skal gå fint. Hold fast ved tanken om nasjonalplan. Det vil knytte oss nærmere nasjonalansvaret og bringe oss til å se de store linjene som hver enkelts ansvar.»

Wikborg søker også ledelse om invitasjonslistene, slik det var vanlig i bevegelsen: «Be for dem vi senner [sic.] innb. til. Også før vi senner [sic.]» (sommeren 1937). Gruppefolk som er fornøyd med status quo og mener at Oxfordbevegelsens arbeid allerede er effektivt nok på hjemstedet, burde ikke komme til Modum, mener han. Det måtte heller ikke sendes innbydelser «til enkelte damer uten spesiell grunn». Med andre ord burde verken dovne, visjonsløse gruppefolk eller kvinner uten strategiske posisjoner prioriteres, fordi de ikke ville bidra til å realisere «nasjonalplanen». «Nye mennesker trengs. Folk som aldrig har drømt om å reise på HP [houseparty]», skriver han og nevner sju skipsredere i tillegg til «stortingsmennene». Et par jurister navngis også, samt «Ingeniører en masse til Modum». Dessuten vil Wikborg ha Hambro med: «Prøve å få Hambro opp ... Be for Hambros idag + at han må komme», skriver han og føyer praktisk til: «Jeg kan hente ham», underforstått med bil. Kildene forteller ikke om Hambro deltok, men stille stund-bøkene viser at Wikborg hadde kontakt med Hambro og forsøkte å få ham involvert i bevegelsens nasjonale arbeid et par år lenger enn andre kilder dokumenterer.⁴⁴ Siste nedtegnelse om Hambro i disse bøkene er fra høsten 1937.

Året etter får Wikborg ledelse til å innrette virksomheten tydeligere mot arbeiderklassen. «Arbeide videre med industrifronten. Det er ing. [ingeniørene] som har kontakt med arbeiderne», skriver han og omtaler 13 norske byer der bevegelsen bør ha kontakter i industrien (februar 1938). «Nu gjelder det arbeiderne[,] dem tar alle sikte på som vil noget. Det har de kristne ikke sett. Den ansvarsbevisste, organiserte arbeider må vinnes», kommenterer han noe senere (mars 1938).

Wikborgs ledelse om «nasjonalplanen» og arbeiderklassen samsvarer i tid med Buchmans kursendring for bevegelsen. Etter lanseringen av slagordet moralsk opprustning i Norge høsten 1938, blir det annerledes for Wikborgs vedkommende. Da er han ambivalent til verdenslederen, som ikke nevnes i de sene notatbøkene jeg har hatt tilgang til. Ut fra dem opplever Wikborg snarere ledelse til å bremse bevegelsens ideologiske utvikling og sentrere forkynnelsen om personlige vekkelse, og etter krigen trakk han seg gradvis ut av bevegelsen.

Nye opplysninger

Wikborgs nedtegnelser gir enkelte nye opplysninger om Oxfordbevegelsen i Norge, men de er forholdsvis få. Det nye består primært i utfyllende informasjon om bevegelsens kartotek(er), ideologiseringen i retning av Moralsk opprustning (MRA) og arbeidet i Norge under og umiddelbart etter okkupasjonen. Notatene om disse sakene reflekterer også Wikborgs kontemplative, handlingsrettede spiritualitet.

To kartotek?

Oxfordbevegelsen hadde et kartotek over gruppefolk på landsbasis, men hittil har kildene ikke vist når det ble til, og hvem som laget det.⁴⁵ Wikborgs stille-stundbok fra våren 1936 avklarer dette: «Lage kartotek over gruppefolkene ... Kontoret må samles og søke ledelse for hvordan alt skal legges an. Skaffe sig det nødv. utstyr», skriver han der. Ut fra dette er det rimelig å slutte at arbeidet med kartoteket ble påbegynt omkring halvannet år etter at bevegelsen etablerte seg i Norge, og at det ble utført av ham selv og gruppefolk som var knyttet til bevegelsens organisasjonslokale i Oslo, «kontoret». Wikborg omtaler tilsynelatende også en annen adresseliste over nøkkelpersoner i norsk samfunnsliv i stille stund-boken for forsommeren 1937: «Skal vi få en samlet plan, må vi finne ut hvem det er som bestemmer Norges kurs i dag – navnene på dem, forbindelsene til dem, ansvaret for dem. 1.000–3.000 navn også geografisk. Be for dem, informere dem, innbyde dem.» Wikborg skriver at «kontoret» allerede har forbindelse med «praktisk talt alle disse», men vil likevel utvide listen: «Ta hver branche, hvert fag – hver by og hvert distrikt. Hver og en tar ansvar for sine [nøkkelpersoner].» Hvis dette tiltaket ble gjennomført, fantes det altså to kartotek i Norge. Ingen av dem overlevde i krigen, men planene om «nøkkelpersonkartoteket» er et nytt eksempel på bevegelsens målrettede og nitide arbeid for samfunnsendring via individer.

Reaksjoner på ideologiseringen av bevegelsen

Lanseringen av slagordet *moralsk opprustning* høsten 1938 og den ideologiske kursendringen dette bar bud om, var lite forankret hos norske gruppefolk.⁴⁶ De var reserverte, men lojale mot de nye signalene og formidlet ikke kritikk utad. Wikborgs nedtegnelser fra høsten 1939 formidler at han mislikte utviklingen sterkt. Bevegelsen har «latt det primære: å vinne mennesker tre i skyggen og ser nærmest opgaven i å være fredsstifter i ytre forstand». Den blander seg opp i storpolitikk og «tilegner seg en betydning som den ikke har og ikke skal ha», kommenterer han. Kristne må aldri gi slipp på «å vinne nye mennesker for Gud», mener Wikborg. Derfor er det noe «inadekvat» ved bevegelsen når den ikke like tydelig formidler «det ene nødvendige», at mennesker kommer til tro. Det er dette Wikborg brenner for og «aldri må svikte. Andre får spekulere ut hvordan den kristne stat skal se ut». Han er trett, uinteressert og kjed av «de store alminneligheter [slagordet moralsk opprustning?]", men bevegelse av «personlige opplevelser og menneskers nød og søken». Wikborg reflekterer også kritisk over bevegelsens nye paroler: «Norden folkeforsoner. Moralsk opprustning [-] slike ting sier mig intet eller i alle fall nokså lite. Blir det ikke bare en ny sak?» Bare en ny vekkelse, «en strøm av livsforvandling», kan redde bevegelsen fra «teoretisering og verdenspolitisk streben», skriver han og vil arbeide for «100.000 nye kristne i løpet av 5 år. Det er en plan jeg forstår». Det viktigste er «... at Guds rike brer sig på jorden gjennom nye mennesker» (29.10.1939). Denne stille stund-boken handler mye om vekkelse og Kristus, og

nedtegnelsene tyder på at lanseringen av slagordet moralsk opprustning forsterket Wikborgs engasjement for å skape en kristen landsvekkelse. Den ideologiske dreiningen skapte ingen personlig troskriser for ham, og førte ikke til et tydelig brudd med bevegelsen eller offentlig kritikk av den.

Okkupasjon og gjenoppbygging

Wikborgs nedtegnelser fra sommeren 1940 bekrefter at Oxfordbevegelsen opprettholdt noe aktivitet lokalt, men ellers innstilte sin offentlige virksomhet.⁴⁷ Selv venter han på ledelse og skriver mye dette: «Ikke alltid viktig å tumle med planer. Gir evig uro. Det er tross alt ikke det vesentligste bare vi er der Gud vil ha oss. ... Skal vi radikalt omlegge livet vårt, blir det tydelig vist oss.» I denne notatboken er Wikborg særlig opptatt av forholdet til tyskerne. Han mener det er rett å kjempe mot okkupasjonsmakten, men strever med å forholde seg til okkupantene som individer: «Hatet til tyskerne, som jeg vet stadig ulmer i mig, er fullkomment negativt. Jeg er da nettopp [sic.] med på å øke det ondes makt i verden» (02.06.1940). Wikborg søker blant annet ledelse om han bør stille på en middag hos Eckbo, der noen tyskere også er invitert (27.06.). Notatene røper ikke årsaken til middagen, men det kan ha vært for å bygge personlige relasjoner som kunne utnyttes til å hjelpe arresterte nordmenn. Senere brukte Wikborg slike bekjenskaper til å oppnå flere løslatelser.⁴⁸ Neste nedtegnelse (udatert) viser at han gikk i middagen og fikk kontakt med to tyske offiserer. «Det vil komme velsignelse ut av det. Be meget for ham», skriver Wikborg om den ene offiseren. Fredrik Ramm, som på dette tidspunktet var blitt arrestert, ble løslatt etter en måned. Kildene forteller ikke om dette kan henge sammen med Eckbos og Wikborgs forsøk på å påvirke gjennom de tyske offiserene, men det er en mulighet.

Den siste stille stund-boken jeg har hatt tilgang til, viser at Wikborg fremdeles var aktiv i bevegelsen sommeren 1945, og at han da betraktet gjenreisningen av Norge og bevegelsens nasjonale virksomhet som parallelle utfordringer: «Ser vi våre oppgaver som ett viktig ledd i oppbygningen av landet?» spør han retorisk. Wikborg håper på «rik utveksling av gruppevenner fra de forskjellige land» når grensene åpnes og har ledelse til å etablere et gjestefond finansiert av nordmenn for å sponse internasjonale gruppefolk som kommer på besøk. Wikborg er travel med å reorganisere bevegelsens nasjonale arbeid: «Nye ledere. Gjør jeg noe for det? Kontor for gruppen? Teambrev. Penger. Opinionspåvirkning, avisklipp.» Samtidig opplever han ledelse til å engasjere seg i et landsomfattende, kristent parti: «Hjelpe til å realisere Guds vilje i vårt folk» (31.08.1945). Det skal være et utradisjonelt politisk parti som verken er motivert av maktønsker eller fremmer klassesynspunkter og særinteresser, bare «Guds lov for i samfundet og for de menneskelige ting», skriver han (ibid.). «Andre partier har en krd.post i programmet. For oss er det hele programmet», hevder han videre. I forbindelse med dannelsen av KrF som landsdekkende parti skriver Wikborg mye om kristen tro og moral, men han bruker ikke uttrykket moralsk opprustning. Nedtegnelsene tyder på at okkupasjonen bevisstgjorde ham på et kristent samfunnsansvar, men uten at han forbandt det nært med den nye, internasjonale MRA-strategien. Arbeidet for Oxfordbevegelsen og KrF fører til stor ytre aktivitet for Wikborg, og han minner seg om å prioritere stille stund og lytte til ledelse: «Ta en riktig lang tid sammen [med kona] en gang inimellom. Gjør det», skriver han blant annet (høsten 1945). Sitatet formidler nok en beslutning om handling, denne gangen

på hjemmebane. Det kan stå som et avsluttende, symbolsk uttrykk for Wikborgs handlingsrettede, men også kontemplative spiritualitet.

Funn og betydning

Jeg har vist at Buchman var inspirert av strømninger og enkeltpersoner i datidens kristenliv, og at han utformet Oxfordbevegelsens særegne forståelse av stille stund og ledelse i kontakt med dette. Buchman ga fenomenene en distinkt «oxfordtwist» som gjorde dem forpliktende og konkrete. Stille stund ble forstått og forkynt som «stedet» der den kristne – enkeltvis eller sammen med andre – fikk konkrete anvisninger for dagliglivets gjøremål og innsats for bevegelsen, øvelse i selvdisciplin og energi til å utføre det vedkommende ble minnet om. Individet var forpliktet på stille stund med stille stund-bok der det skrevne ord disiplinerte hukommelse og vilje. Ro og stillhet ble knapt ansett som viktig i seg selv, men som en nødvendig forutsetning for å høre hva Gud ville si om initiativ og handling.

De ti notisbøkene viser at Wikborg delte bevegelsens syn på stille stund og ledelse, og konkretiserer hvordan dette kunne oppfattes og praktiseres individuelt. Tidligere er disse fenomenene i hovedsak beskrevet generelt, men Wikborgs stille stund-bøker gjør det mulig å gi eksempler på hvordan et enkeltmenneske tolket og levde ut sin tro. Ifølge disse nedtegnelsene søkte Wikborg i hovedsak ledelse om forhold i hjemmet, på andre sosiale arenaer og over bevegelsens arbeid. Hans yrkesmessige og sosiale posisjon og hans lederposisjon i bevegelsen tatt i betraktning, er det påfallende at notatene hovedsakelig dreier seg om mellommenneskelige relasjoner, individuelt ansvar og interne arrangementer, og at de i liten grad røper refleksjoner over konkrete, dagsaktuelle politiske og samfunnsmessige spørsmål. Wikborg bekymrer seg generelt for konflikter og totalitære ideologier og krigsfare. Ellers er han lite spesifikk om politikk, kultur og samfunnsliv i disse nedtegnelsene, men det er mulig at han skrev mer om dette i andre stille-stundbøker.

En annen mulighet er at notatene på dette punktet reflekterer Oxfordbevegelsens karakteristiske tro på at samfunnsendring startet med enkeltmennesket, og dens uklare politiske profil. I samtiden kritiserte mange dette som naivt i møte med strukturell urettferdighet og totalitære ideologier.⁴⁹ En slik kritikk ble ikke anført mot Wikborg personlig, og diverse annen kritikk mot Oxfordbevegelsen er ikke treffende for ham ut fra innholdet i de ti notatbøkene eller andre kilder. Mens Oxfordbevegelsen ble anklaget for å være teologisk liberal av blant andre Johan Martin Wisløff og Ole Hallesby,⁵⁰ er det vanskelig å finne liberalteologiske posisjoner i Wikborgs nedtegnelser. Buchman og Oxfordbevegelsen ble beskyldt for å lefle med nazismen, eksempelvis av den norske forfatteren Helge Krog og den amerikanske teologen Reinhold Niebuhr,⁵¹ men Wikborgs notater dokumenterer at bevegelsens norske leder avskydde denne ideologien og prøvde å motarbeide okkupasjonsmakten. Gruppefolk ble kritisert for å søke ledelse om prosaiske hverdagsaktiviteter som matvalg, innkjøp av småting, påkledning eller valg av fremkomstmidler, slik Harrisons kritikk viste. Wikborg omtaler ikke den slags. Bjerkreim mente Oxfordbevegelsen var betenkelig fordi den var påvirket av østlig meditasjon, men det er vanskelig å finne spor av dette i de ti stille stund-bøkene. Wikborg nevner verken meditasjonsstillinger, pusteteknikker eller mantraer og vil snarere fylle sinnet raskest mulig med planer for små og store gjøremål enn å konsentrere seg om å akseptere tanker, følelser og

kroppsformennelser, slik østlig meditasjon kan foreskrive. Han fokuserer ikke på å være i nuet i stille stund, men på handling i nær fremtid. Introspeksjonen som notisbøkene preges av, har et praktisk-instrumentelt sikte: Når Wikborg er absolutt ærlig om egne svakheter, mener han det er lettere å motarbeide dem og bli et aktivt, absolutt uselvisk medmenneske.

Ut fra de ti notisbøkene har stille stund og ledelse fått betydelige konsekvenser for Wikborgs forhold til ektefelle, familiemedlemmer og andre enkeltpersoner. Til tross for at han var en leder i bevegelsen, virker han mest opptatt av individet og individuell vekkelse i de stille stund-betraktningene jeg har hatt tilgang til. Den implisitte normen i ni av bøkene er at endring må komme gjennom den enkelte, som dermed både blir subjekt og objekt for ledelsen. Dette harmonerer med Oxfordbevegelsens opprinnelige, individsentrerte vekkelsesprofil, som gradvis ble svekket mot slutten av mellomkrigstiden. Wikborg kritiserer denne utviklingen, men formidler samtidig et tydeligere sosialetisk engasjement som ikke er knyttet til MRA. Den tiende og siste stille stund-boken fra 1945 skiller seg ut fordi den handler forholdsvis mye om gjenoppbyggingen av landet etter krigen og om KrF. De personlige relasjonene står sentralt som før, men er supplert av nedtegnelser om politiske spørsmål. Nå mener Wikborg å ha ledelse til å arbeide partipolitisk, og andre kilder viser at han gradvis avvirket MRA-engasjementet til fordel for krevende politiske verv.⁵² Dermed kan det med en internforklaring hevdes at Wikborgs praktisering av stille stund og tro på konkret ledelse fra Gud fikk rikspolitiske konsekvenser. Utenfra vurdert fortøner erfaringene fra okkupasjonen, kombinert med impulser fra Oxfordbevegelsens tanker om at kristne burde engasjere seg i kultur- og samfunnslivet, seg som en plausibel forklaring på Wikborgs nye politiske engasjement.

Kristendomshistorisk er Oxfordbevegelsen interessant blant annet fordi den representerer en spesiell form for kristent trosliv som Wikborgs nedtegnelser bidrar til å konkretisere og utdype. De viser også at Wikborg tolket sin inntreden i partipolitikken som en konsekvens av ledelse og gir enkelte nye opplysninger om Oxfordbevegelsen knyttet til kartotekene, den nasjonale lederens reaksjon på ideologiseringen av bevegelsen og enkelte hendelser under okkupasjonen. Samlet sett er de ti stille stund-bøkene etter Wikborg likevel viktigst som kilde til å forstå Oxfordbevegelsens kontemplative, handlingsrettede spiritualitet.

Litteratur

Bjerkreim, Adolf *Oxford-bevegelsen: Dens grunnlegger, lære, mål – midler* (Bergen: Lunde forlag, 1935).

Brandtzæg, J., N. Nilssen og L. Hope. *I stille Stunder paa Veien hjem: Betragtninger til hver Dag i Aaret* (Bergen: J.M. Tollefssens Forlag, 1900).

Buchman, Frank. *Remaking the World: The Speeches of Frank D.N. Buchman* (London: Blandford Press, 1947). (Finnes også i norsk oversettelse, *Bygg verden ny*, utgitt på forlaget Land og kirke i 1948.)

Chapman, John Wilbur. *The Secret of a Happy Day: Quiet Hour Meditations* (Boston og Chicago: United Societies of Christian Endeavor, 1899).

Clark, Walter Huston. *The Oxford Group: Its History and Significance* (New York: Bookman Associates, 1951).

Clifford, Putney. *Muscular Christianity: Manhood and Sports in Protestant America, 1880-1920* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2001).

Dorrien, Gary. *The Making of American Liberal Theology: Imagining Progressive Religion 1805-1900* (London og Leiden: Westminster John Knox Press, 2001).

Enstad, Nils-Petter. «Erling Wikborg», i *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 24. september 2014 fra http://nbl.snl.no/Erling_Wikborg.

Govig, Steward D. *Ronald Fangen and the Oxford Group Movement in Norway* (New York: New York University).

Harrison, Majorie. *Fromhet på avveie* (Oslo: Aschehoug, 1935). Originaltittel: *Saints Run Mad* (1934), engelsk forlag ukjent.

Heiene, Gunnar. *Eivind Berggrav: En biografi* (Oslo: Universitetsforlaget, 1992).

Hestvold, Ove. *Alex Johnson: Et liv i spenningsfelt* (Oslo: Universitetsforlaget, 1987).

Hope, Ludvig. *Oxford-rørsla* (Bergen: Lunde, 1935).

Jarlert, Anders. *The Oxford Group Revivalism and the Churches in Northern Europe 1930-45 with Special Reference to Scandinavia and Germany* (Lund: Lund University Press, 1995).

Krog, Helge. "Kristelig maskerade", i Krog, *Meninger: Litteratur, kristendom, politikk* (Oslo: Gyldendal, 1947), 147–166. Opprinnelig publisert 1939.

Lean, Garth. *Frank Buchman: A life* (London: Constable, 1985).

Molland, Einar. *Konfesjonskunnskap* (Oslo: Land og kirke, 1953).

Moody, Dwight L. *Thoughts for the Quiet Hour* (Chicago, New York og Toronto: Fleming H. Revell Company, 1900).

Murray, Leslie A. *Liberal Protestantism and Science* (Westport: Greenwood Press, 2008).

Niebuhr, Reinhold. *Christianity and Power politics* (Hamden, Conn.: Achron books, 1969). Opprinnelig publisert 1940.

Orheim, Matias. *Ungdomskvad* (Stavanger: Dreyer, 1948).

Ousland, Godvin. *Gullaldertid: Vekkelsesretninger i Norge 1900–1940: Hva de lærte og siktet på* (Oslo: Luther Forlag, 1982).

Oxford och Vi (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1939).

Russell, Arthur J. *Bare for syndere* (Oslo: Gyldendal, 1934). Opprinnelig *For Sinners Only* (New York og London: Harper, 1932).

- Sandal, Per. *Lokalhistorie* (Oslo: Landbruksforlaget, 1983).
- Spurgeon, Charles Haddon og Georg Perry. Dixon, red. *Daily Help* (New York: Grossett & Dunlap, 1900).
- Sunderland, Sherwood. *The Principles of the Group* (Oxford: The Oxford Group, 1923).
- Sødal, Helje Kringlebotn. *Norge i brann: Oxfordbevegelsen 1934–40* (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2013).
- Tretvik, Aud Mikkelsen. *Lokal og regional historie* (Oslo: Samlaget, 2004).
- Werkstrøm, Bertil. *Bekännelse och avlösning. En undersökning av Luthers, Thurneysens og Buchmans biktuppfatningar* (Lund: C.W. Glerup, 1963).
- Wright, Henry B. *The Will of God and a Man's Lifework* (New York: The YMCA Press, 1909).
- Åmås, Knut Olav. *Mitt liv var draum: Ein biografi om Olav H. Hauge* (Oslo: Samlaget, 2004).

¹ Spiritualitet (åndelighet) refererer i denne artikkelen til trospraksis forstått som uttrykk og ytringsformer i den enkeltes og troskollektivets liv.

² Kursivering fremhever ord som inngår i Oxfordbevegelsens internterminologi og forekommer ved første gangs bruk av interntermer.

³ Oxfordbevegelsen var lite opptatt av lærespørsmål. Dens kritikere, som Indremisjonens generalsekretær J.M. Wisløff, karakteriserte den som «læreløs». Oxfordbevegelsen hadde like fullt et læreinnhold der bl.a. stille stund og ledelse inngikk, jf. Sødal, *Norge i brann*, 67–88.

⁴ Wikborgs eldste datter, Tone Wikborg, eier notisbøkene og har latt meg gjennomgå et tilfeldig utvalg på ti.

⁵ Lean, *Buchman*.

⁶ *Houseparty* var betegnelsen for en vekkesessamling for spesielt inviterte og fant sted på hoteller, leirsted, kurbad e.l. Arrangementet varte over flere dager.

⁷ Sødal, *Norge i brann*, 13–32.

⁸ I korthet gikk dette ut på at kroppen var gitt mannen for at han skulle trene og disiplinere den for å kunne beskytte svake, kjempe for rettferdighet og forvalte jorden. Clifford, *Muscular Christianity*.

⁹ Wikborg er ikke biografert. Se <https://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representantfordeling/Representant/?perid=ERWI> (lest 14.05.2014); Enstad, N.-P. «Wikborg».

¹⁰ Åmås, *Draum*, 579–582.

¹¹ Tretvik, *Historie*; Sandal, *Lokalhistorie*, 24.

¹² Buchman, *Remaking the World*, 22. To be changed, *forvandlet* på norsk, var interntermen for å bli vakt.

¹³ Sødal, *Norge i brann*, 270.

¹⁴ Ousland, *Gullaldertid*, 89.

¹⁵ Werkstrøm, *Bekännelse och avlösning*; Sødal, *Norge i brann*, 82.

¹⁶ Clark, *Oxford Group*, 127. Wikborg omtaler indirekte forestillingen om at *hunches* kunne forveksles med menneskelige påhitt, og skriver enfatisk: «*Improvisasjon er forbudt!!*» Han legger selvkritisk til: «Jeg er for tilbøyelig til å improvisere til å stole på øieblikkets ledelse. Det er dovenskap og ugiddelighet» (sommeren 1937). På dette punktet var han tilsynelatende kritisk til bevegelsens lære.

¹⁷ Det finnes få spor av rituell spiritualitet i Wikborgs nedtegnelser, bortsett fra at han siterer et par salmestrofer.

¹⁸ Lean, *Buchman*, 36.

¹⁹ Govig, *Ronald Fangen*, 39.

-
- ²⁰ Sitert etter Lean, *Buchman*, 205.
- ²¹ Clark, *Oxford Group*, 129.
- ²² Eksempelvis Spurgeon og Dixon, *Daily Help*; Chapham, *Secret*; Moody, *Thoughts*.
- ²³ Lean, *Buchman*, 20. Kvekersamfunnet har dessuten flere andre likhetstrekk med Oxfordbevegelsen, som mangel på trosbekjennelse, sakramenter, liturgi og embete, og med et minimum av organisasjon, jf. Molland, *Konfesjonskunnskap*, 262.
- ²⁴ Wright var på sin side påvirket av den liberale skotske evangelisten, misjonæren og naturforskeren Henry Drummond (1851–97), som forsvarte evolusjonslæren i innflytelsesrike verk som *The Natural Law in the Spiritual World* (1883) og *The Ascent of Man* (1894), jf. Muray, *Liberal*, 21, og den amerikanske teologen Horace Bushnell (1802–76), «the theological father of mainstream liberal protestantism» ifølge Dorrien, *Making*, 111. Jf. også Clark, *Oxford Group*, 126.
- ²⁵ *Ibid.*, 127.
- ²⁶ Særlig studies I, VIII, XIV, XV.
- ²⁷ Wright, *Will of God*, 146.
- ²⁸ Se for eksempel Brandtzæg m.fl., *Stille Stunder*; Orheim, *Ungdomskvad*, nr. 20, «Ved Jesu føter ei stille stund» (opprinnelig 1908).
- ²⁹ Sunderland, *Principles*; Lean, *Buchman*, 97.
- ³⁰ *Ibid.*, 4.
- ³¹ Russell, *Syndere*.
- ³² Norsk oversettelse ved gruppetilhengeren Svend Major i 1948.
- ³³ Buchman, *Remaking the World*, 14.
- ³⁴ *Ibid.*, 74, jf. også 18.
- ³⁵ *Ibid.*, 73–74.
- ³⁶ *Ibid.*, 44.
- ³⁷ *Ibid.*, 44, jf. også 48.
- ³⁸ Sødal, *Norge i brann*, 131–133.
- ³⁹ Harrison, *Fromhet*, 52–64.
- ⁴⁰ Hope, *Oxford-rørsla*, 29.
- ⁴¹ Bjerkreim, *Oxford-bevegelsen*, 79–82.
- ⁴² Sødal, *Norge i brann*, 78.
- ⁴³ Heiene, *Berggrav*. Oxfordbevegelsens innsats for «kirkekampen» under okkupasjonen er særlig fremhevet av Arne Fjellbu, og sentrale gruppefolk deltok aktivt i motstandsarbeid, se Sødal, *Norge i brann*, 421, 327–328. Wikborgs initiativ overfor Berggrav kan ha hatt positiv betydning for dannelsen av «kirkefronten».
- ⁴⁴ Sødal, *Norge i brann*, 256–259.
- ⁴⁵ Hestvold, *Johnson*, 132; Jarlert, *Oxford Group*, 208.
- ⁴⁶ Sødal, *Norge i brann*, 318–323.
- ⁴⁷ *Ibid.*, 327–331.
- ⁴⁸ *Ibid.*, 242.
- ⁴⁹ Ikke minst mente flere forfattere det og koordinerte en voldsom kritikk av bevegelsen i en fellesnordisk artikkelsamling. Se *Oxford och Vi* (1939), en kritisk artikkelsamling skrevet av skandinaviske skjønnlitterære forfattere.
- ⁵⁰ Sødal, *Norge i brann*, 28–32, 310–316 drøfter bevegelsens liberalteologiske trekk.
- ⁵¹ Krog, «Maskerade»; Niebuhr, *Christianity*. Buchmans og bevegelsens forhold til nazismen er drøftet i Sødal, *Norge i brann*, 53–57, 327–328, 363.
- ⁵² *Ibid.*, 242.